

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

Yıl : 1967

Cilt : XV

Yayın Komisyonu :

Prof. Dr. Hüseyin YURDAYDIN, *Dekan*

Ord. Prof. Hilmi Ziya ÜLKEN, *Başkan*

Prof. Dr. Mehmet TAPLAMACIOĞLU

Prof. M. Tayyib OKIÇ

Doç. Dr. İbrahim Agâh ÇUBUKÇU

Doç. Dr. Bahriye ÜÇOK

Mustafa FAYDA, *Sekreter*

Yıl : 1967

Cilt : XV

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

№ : 27

1967 : 17

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ

DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARİHİNDEN YERİNE KURULAN

ANKARA ÜNİVERSİTESİ BASIMEVİ . 1968

İ Ç İ N D E K İ L E R

Fevziye Abdullah TANSEL, <i>Seyyid 'Azîz Mahmud Hudâyi</i> ..	1
Doç. Dr. Talât KOÇYİĞİT, <i>I. Goldziher'in Hâdisle İlgili Bazı Görüşlerinin Tahlil ve Tenkidi</i>	43
—, <i>Mevzû Hadislerin Zuhuru</i>	57
Doç. Dr. Necati ÖNER, <i>Klasik Mantukta Modalite</i>	69
Doç. Dr. Cavit SUNAR, <i>Heraklit ve Oluş Meselesi</i>	87
Doç. Dr. İsmail CERRAHOĞLU, <i>'Abdurrazzâk İbn Hemmâm ve Tefsiri</i>	99
—, <i>Vücûhu'l-Kur'âna Dâir Bilinmiyen Yeni Bir Eseri</i>	113
Osman KESKİOĞLU, <i>Türkiye'de Matbaa Te'sisi ve Mushaf Basımı</i>	121
Doç. Dr. Yaşar KUTLUAY, <i>İbâdilere Ait Bazı Metinler</i>	141
Doç. Dr. İbrahim Agâh ÇUBUKÇU, <i>İbn Bâcce ve Felsefesi</i>	151
Dr. Hüseyin ATAY, <i>İslâmda Olgun İnsan (İnsan-ı Kâmil)</i>	155
Dr. Mehmet MAKSUDOĞLU, <i>Tunusta Hâkimiyetin Dayılardan Beylere Geçişi</i>	173
Doç. Dr. Katherina MOMMSEN, Çev. Beyza MAKSUDOĞLU, <i>Goethe ve İslâm</i>	187
<u>Kitap Tanıtma ve Tenkitleri:</u>	
<i>The Kurrah Papyri from Aphrodito in the İnstitute (Dr. Hüseyin Atay)</i>	213

—, <i>The Rise of the North Arabic Script and its Kuranic Development With a full Description of the Kuran Manuscriptis in the Orientale Institute</i>	219
—, <i>Studies in Arabic Papyri I</i>	
<i>al-Arab fi Hazaratihim ve Sakafetihim ila Ahiri'l-Asri'ul-Emeviyyi</i> (Mustafa Fayda)	225

Nabia Abbott, *Studies in Arabic Papyri I, Historical Texts*
The university of Chicago Press, 1957.

Eser, kısa bir önsöz , bir giriş (32 sayfa), sekiz vesika (85 sayfa), ve sonda bulunan on üç sayfa fotokopiden ibarettir.

Girişte, müellif, bu sekiz vesikanın dokuz sahayı temsil ettiğini, İslâm öncesi, ve ilk İslâm deyrirlerinden onuncu milâdi asra kadar, askeri tarih dahil değişik çeşitli konulara dair olduğunu söyler. Her ne kadar her vesikanın yazı özelliği kendi bölümünde ele alınmışsa da girişte de ayrıca bu sekiz vesikanın karakteri hakkında mukayeseli bilgi vermiştir. Küçük çapta olan bu vesikaların gene de önemli tarihi noktaları belirttiği ifade edilmekte ilk İslâm tarihçiliğinin ne zaman, niçin ve nasıl ? sorularının metod ve orijinalliğini ortaya koyan yönleri bulunduğunun açıklanmasına lüzum duyulmuştur. Sonra hadis ve tarihten hangisinin önce yazılmaya başlandığı, metotça hangisinin diğerine tesir ettiğinin tartışılması yapılmakta, (Hz.) Ömerin hadis toplamasını yasaklamasının sonradan gevşediği, aslında herkes tarafından rağbet görmediği, ve Cahızın "eğer Hadis de Kuran gibi yazılıp toplansaydı, bugün kimsenin şüphesi kalmayacaktı" sözü nakledilerek konu işlenmektedir. Yazar, bu arada Hadis ve tarihteki isnad'ın karşılıklı tartışmasını yapar ve aradaki farkları göstermeğe çalışır. İlk tarihçi ve siyerci olan İbn İshak, Esed. b. Musa, İbn Hişam, Yakubî, ve Mesudi gibilerin metodlarını inceler. Kale, haddese, ahbere, emla, cemea, reva, zekere, ve sahife, defter gibi kelimelerin yanlış anlaşılıp kullanılmaları bazı ilim adamlarının başarısızlığına sebep olduğu ileri sürülür.

1- Birinci yazma vesika Allah tarafından kâinatın yaratılışına dairdir. Bu, hicri üçüncü asrın ilk yarısından kalmadır. Şu yol takip edilmiştir. a) Önce yazısı incelenip b) bugünkü Arapça ile metni verilmekte, c) İngilizce tercümesi yapılmakta, d) sonra açıklamaya muhtaç kısımlar açıklanmaktadır. e) En sonunda vesikanın ait olduğu konu içinde yeri belirtilmekte, ve böylece konuya ait kısa bilgi verilmektedir. Burada, şunu ekleyelim ki, bu vesikalar ihtiva ettikleri sayfaları bile tam vermemektedir. Sayfalar sağdan, soldan, aşağıdan, yukarıdan dökülmüş, kırılmış, ufanmış durumda olduğundan satırlar da tam değildir.

2- Adem Havva hikâyesi olup hicri ikinci asrın sonuna aittir. a) Yazı incelemesi, b) bugünkü Arapça metinle İngilizce özeti, c) açıklama ve tefsir

ki üç büyük sayfa tutmaktadır. Bu yazmanın telif ve önemine on iki büyük sayfa ayrıldığını söylemekle müellifin buna sarfettiği emeği belirtmek yerinde olur.

3 - Bu yazma yahudi tarihinde menkibelere aittir. Hicri üçüncü asrın ikinci yarısından kalmadır. Yazı incelemesi, Arapça metin ile İngilizce tercümesi ve üzerinde açıklamalar yapılır. 4-Bu vesika İbn Hişamın Siresinde ikinci Akabe toplantısına ait olup üçüncü asrın ilk yarısından kalmadır. Yazı incelemesi yapıp Arapça metin verilmekte ve açıklamalar yapılmakta ise de İngilizcesi verilmemektedir. Sonunda tarih ve önemine ayrı bir başlık altında değinilmektedir. 5- (Hz) Muhammedin kampanyası, Ma'mer b. Raşidin Megazisinden olabilir. İkinci hicri yüz yılın sonuna aittir. Aynı şekilde yazısı incelenir sonra iki büyük sayfa tutan Arapça metin verilir, İngilizce tercümesi ve açıklama yapılır, tarih, telif ve önemi hakkında geniş bilgi verilir.

6- İbn İshak'ın Hulefa tarihi; Hz. Ömerin şehit edilmesi ve şûranın tayinine ait olan bu yazmanın yüz elli ile yüz yetmiş beş hicri ve 767 ile 791 tarihleri arasında olduğu gösterilmektedir. Diğerleri gibi bu da incelenmektedir. 7-Bu yedinci yazma İbn Ukdenin Zikrun-Nebi eserinden olup Hz. Peygamber ve ailesine ait Zeydi tarihinden bir vesika olup üçüncü asrın sonundan kalmadır. Arapçası ile beraber İngilizce tercümesi ile açıklamalar yapılır.

8- Bu yazma Muktedirin hükmü zamanında bir savaşın anlatılmasına ait olup hicri dördüncü asrın ilk yarısından kalmadır. Kâğıdı, yazısı incelenir, İngilizcesi ile birlikte Arapça metni verilir, açıklama yapılır, tarihî esası ele alınır, telif ve tarihine temas edilir. Elde edilmesi zor olan bu eserlerin biraz uzunca tanıtılmasının hoş karşılanacağına inanıyoruz.

Nabia Abbot, *Studies in Arabic Literary Papyri, II Kuranic Commentary and Tradition*, The University of Chicago Press, 1967.

Nabia Abbot, yukardan beri tanıttıklarımızın en hacımlısı olan kısa bir önsöz, dört sayfalık kısaltmalar ve kısa bir girişten sonra, büyük ebada 275 sayfa tutan esere başlıyor. Eseri iki bölümde ele alıyor:

I- Yazılı Hadisin ilk gelişmesi: Sayfa 5 - 83.

II- Vesikalar: 87 - 277.

İndeks: 293, fotokopi levhaları 27 sayfa tutmaktadır.

I- Bu birinci kısımda, Hz. Peygamber dahil ileri gelen sahabenin yahudi ve hıristiyanlarla olan temaslarını ve bu arada fırsat düştükçe yahudi havrasını ziyaret ettiklerini, İslâmdan önce araplar arasında okur yazarın bulunduğunu, ummî sözünün okuma yazma bilmeyene dendiğini, Hz. Muhammedin, ummî olsa da, okuma bilip yazma bilmeyene de ummî dendiğine göre, ona da hiç olmazsa Medine devrinde okuma bilmesinin belki de yazma da bilmesinin çelişilik teşkil etmemesi gerektiğini ileri sürer. Hadis yazma hususunda Hz. Ömerin tutumunu ve sahabenin ona karşı davranışını, hadisin yazılmasında hıristiyan ve yahudilerin tesirini, Hz Muhammedin Necrana gönderdiği Amr b. Hamzenin hicri on yılından ölümüne, hicri elli bir, miladi altı yüz yetmiş bir yılına kadar hadis topladığını, bu arada hadis ve bu anlama gelen ilim toplayan Ebul Yesar Kâ'b b. Amr. (ölümü 55). Mesruk b. Acda' (ölümü 63 / 682), Yemenli Amr. b. Meymun Avdi (ölümü 74/693) gibi daha diğer meşhur kimseleri de ele almakta ve mevaliden yetişen hadis ve ilim adamlarına yer vermekte, camilerin birer ilim merkezi olduğuna değinmektedir. Emeviler devrinde devlet adamlarının hadis ve sünnete verdikleri öneme temas etmekte ve Ömer b. Abdulazizin Abu Bekr b. Muhammed ile Zühreye olan hadis toplama emir veya yazılarını incelemektedir. Ailece tevarüs edilen isnad yolunu ve ona dair ileri sürülen şüpheleri ve ayrıca kendi görüşünü açıklamaktadır. Yazılı hadisleri daha genişçe ele almakta ve karşılıklı fikirlere de yer vererek konuyu işlemektedir. Alimlerin gönül hoşluğu ile kitaplarını emaneten dışarıya verdiklerini anlatır, ve bu arada mesela İbn Hanbelin on iki buçuk deve yükü kitabı, Yahya b. Mainın yüz kırk bavul (kımatr) kitabı olduğunu zikrederek kitaba ve onu toplamaya verilen önemi belirtir. Ashında Arapça olmayan bazı terimlerin müsteşrikler tarafından yanlış anlaşıldığını açıklıyor, ve bilindiği gibi sahifenin her zaman tek sahife yani bir yaprak anlamına gelmediğini, Vehb b. Münebbihin hadis sahifesinin 27 folyo (yaprak) olduğunu, ve Said b. Cubeyrin Abdulmelik için yazdığı ve bir kaç nesil devam eden tefsirine de sahife dendiğini ileri sürerek tezini destekliyor ki, Saidin Tefsiri tek sahife değildi. Kale, semia, gibi ahbere, enbee, belleğe, haddese, zekere, zeame yazışma suretiyle haberleşmeden çok yüz yüze konuşmaya da delalet ettiğini söyleyerek başka şekilde anlayanları tenkit etmektedir. Bundan sonra hadisin gelişmesine ve ikinci üçüncü asırda fertlerin naklettikleri hadis miktarını anar. Müslümanların bu kadar hadis nakletmelerine rağmen az bir miktarını kullanmalarının sebebinin rivayet edilenleri bir sözgece tabi tutmaları olduğunu, ve böylece davranmalarının nedenlerini tartışır.

II- Bu ikinci kısımda, on dört vesikayı ele almaktadır. Baş tarafta bu yazmalar hakkında ortak ve ayrıntılı nitelikleri kısaca verdikten sonra her birini ayrı ayrı incelemektedir.

I- Birinci yazmanın önce tarihi, sonra kâğıdın ebadı ve nevi, yazının türü, Arapça metin, metin üzerinde açıklamalar yapıldıktan sonra tesbit ve tarihçesi ve önemi belirtilmektedir. Bu vesika ilk müfessirlerden olan Mukatilin el-Vucuh ven-Nezair adlı tefsirine ait olduğundan ötürü münasebetiyle tefsirin ilk gelişmesine dair oldukça geniş bilgi verilmektedir. Bu arada Mukatilin kaynaklarına da değinilmektedir.

2- İkinci vesika Malikin Muvattama ait olup ikinci hicri yüz yılın ikinci yarısından kalmadır. Papirüsün ebadı ve kalitesinin, yazının incelenmesi, Arapça metin verildikten sonra üzerinde açıklamalar yapıp tarihi ve önemi belirtilir. 3- Üçüncü vesika ikinci hicri yüz yılın sonundan kalmadır. Diğer vesikalarda takip edilen metod bunda da takip edilmiş ve gerekli inceleme yapılmıştır. 4- Dördüncü vesikada Fadl b. Ganimden, 5-beşinci ve 9-dokuzuncuda Abdalgaffar b. Davud el-Harraniden, 6- altıncı vesikada Deys b. Sa'd yoluyla Zühriden gelen bu vesikada Zühri hakkında geniş bir inceleme yapılmaktadır. 7- Yedincide Yahya b. Said incelenmekte, 8- sekizincide Rişd b. Sa'd, 10- onuncu vesikada Bakıye b. el-Valid, 11) on birincide Esed b. Musa, 12- on ikinci vesikada sahabenin fedailinden, 13 ve 14ncu vesikalarda Ali b. Mabedden genişçe bahsedilmektedir. Bu vesikaların, genellikle, hicri ikinci yüz yılın ortasından üçüncü yüz yılın ilk yarısına kadar tarihleri değişmektedir. Görüldüğü gibi her vesikada, onunla en çok ilgili olan şahıs hakkında geniş inceleme yapılmıştır. On üç sayfalık bir indeksten sonra incelenen vesikaların fotokopileri kitabın sonuna konmuştur.

Burada bir müsteşrikin dediği şu sözünü hatırlatmak yerinde olacaktır. "İslâmiyet, ilk İslâmî eserlerin neşrinden sonra daha iyi anlaşılacaktır." Artık biz müslümanlar da ilk İslâmî eserlere yönelip onları ilmi metod ile inceleyip ortaya koymamız gerektiğine inanmalıyız. Kendimizi veya birbirimizi aldatmaktan, avutmaktan, gereksiz şahıslara gereksiz yere saplanmaktan, onlara, dinimizce yasak olduğu halde, sığınmaktan kendimizi kurtarmalıyız. Araştırmalarımızda, incelemelerimizde sağlam metodlara ve değerlere dayanmalıyız. İlim, her ne kadar bazen sapık ve çarpık eğilimler için istismar edilebiliyorsa da, her zaman ve herkesten öğrenilmesi gereken insanlığın ortak malı olup hiç kimsenin inhisarında ve tek kişiye vergi değildir. Her şeyimizi alıp tekrar bize pahalıya satan yabancıların istilasından dini eserlerimizi de kurtaralım, hiç olmazsa onlarda yabancılara muhtaç olmayalım. Önderlik

peşinde olanlar biraz da ilme, onun nasıl ve ne ile elde edileceğine önem verip ona yönelmelidirler.

Her ne ise, biz gene, burada eserlerini tanıttığımız Nabia Abbot'un bundan sonraki eserini bekleyelim. Gelecek eser burada adı geçen son iki eserin üçüncü cildini teşkil edecektir. Müellifle olan konuşmamızda bunun üç yıldan önce olamayacağını söylemişti. Oysa bütün notlar ve malzemeler elindedir. Bu da iyi bir eserin veya incelemenin ne emeğe ve sabra mal olduğunu gösterir.

Dr. Hüseyin ATAY